

Система забезпечення соціального захисту мобільних категорій населення

Визначено особливості мобільних категорій населення та виділено їх основні сегментні групи. Сформульовано дефініцію соціального захисту мобільних категорій населення. Виокремлено базові умови можливості соціального захисту мобільних категорій населення. Запропоновано функціональну та інституційну модель системи соціального захисту мобільних категорій населення в розрізі складових соціального страхування, соціального забезпечення і допомоги. Описано механізми соціального захисту мобільних категорій населення. Актуалізовано на значенні в системі механізмів соціального захисту дії міждержавних угод про взаємне працевлаштування і соціальний захист. Досліджено сфери договірною регулювання в системі соціального захисту мобільних категорій населення. Обґрунтовано необхідність розвитку мобільності соціального захисту.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, мобільні категорії населення, просторова мобільність, мобільність соціального захисту.

Здійснюючи огляд наукових досліджень, різних експертних висновків з питань реалізації просторової мобільності населення, особливо за міграційним напрямом, питання соціального захисту входить до переліку основних і найбільш важливих. Для українського суспільства воно майже завжди подається у проблемному контексті. Зрозуміло, що недоліки системи соціального захисту населення взагалі ускладнюють можливості задіяння додаткових інструментів і їх ресурсного підкріплення для мобільних категорій громадян України.

Попри частоту виділення українськими авторами недоліків соціального захисту, дуже мало досліджень, які розкривають прикладні особливості організації захисної системи щодо туристів, мігрантів, біженців і членів їх ближчого соціального оточення. Узагалі відсутні є цілісні дослідження на тематику соціального захисту мобільних категорій населення. Ця праця виконана з використанням напрацювань українських авторів на тематику соціального захисту (І. Михайловська, О. Неліпович [1]), у тому числі стосовно мігрантів (М. Кравченко [3], О. Мульська [7], У. Садова [2], Л. Семів [5], Н. Філіпова [6] та ін.). Також використано положення міжнародної нормативно-правової документації – Міжнародної конвенції про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей, Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів, Європейського кодексу соціального забезпечення та Європейської соціальної хартії.

Метою дослідження є розвинути теоретичні аспекти формування системи забезпечення соціального захисту мобільних категорій населення. *Цілями* дослідження є:

- визначити основні сегментні групи мобільних категорій населення;
- сформулювати дефініцію соціального захисту мобільних категорій населення;
- запропонувати функціональну та інституційну модель системи соціального захисту мобільних категорій населення;
- дослідити сфери договірною регулювання в системі соціального захисту мобільних категорій населення.

Мобільні категорії населення – це особи, які вирізняються високим рівнем просторової мобільності. Це активно-мобільні особи, які вже реалізували (активний і вимушено-активний типи) або планують реалізувати у найближчому майбутньому (потенційно-активний тип) високий рівень своєї просторової мобільності.

Мобільні категорії населення характеризуються двоїстістю сприйняття з позиції необхідності соціального захисту. З одного боку, мобільні особи є активними у пошуку кращих умов перебування і розвитку. Тобто вони не очікують допомоги з боку держави та суспільства, не вдаються до практики добровільного безробіття, виявляючи патерналістичні настрої, а своїми діями декларують власну відповідальність за рівень свого добробуту. З іншого боку, мобільні особи апріорі є більш вразливими, аніж постійне населення. Незалежно від напрямку реалізації просторової мобільності – туристичної чи міграційної активності – такі особи виходять з зони особистого комфорту та потрапляють у середовище нових умов і викликів. Закономірно це спричиняє зміни у можливостях їх захисту. Тому питання вивчення особливостей соціального захисту мобільних категорій населення є дуже актуальним з наукової та державно-управлінської точок зору. Соціальний захист займає важливе місце в системі концептуальних цілей механізмів регулювання просторової мобільності населення, у тому числі з погляду реалізації політики людського розвитку.

Дефініція *соціального захисту мобільних категорій населення* має формулюватись, виходячи з розуміння соціального захисту взагалі. Ми слідуємо висновкам І. Михайловської та О. Неліпович, які провели огляд різних авторських позицій щодо сутності соціального захисту. Учені пишуть, що це поняття передбачає систему економічних, соціальних і правових відносин з управління соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків і забезпечення належного рівня життя [1, с. 257]. Тобто в основу дефініції соціального захисту ставляться *соціальні ризики*. Як їх перелік доцільно застосовувати загальноновизнані соціальні ризики, встановлені у трьох міжнародних правових актах – Конвенції МОП №102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення», Європейському кодексі соціального забезпечення та Європейській соціальній хартії [1, с. 258]:

- основні ризики – хвороба, непрацездатність (усі її види), материнство (вагітність і пологи), сімейні витрати на утримання дітей, безробіття, старість, смерть, вдівство, нещасний випадок на роботі, професійне захворювання;
- «нетрадиційні» ризики – нужда, бідність, потреба у сторонньому догляді через самотність, сирітство, необхідність догляду та утримання непрацездатних членів сім'ї, жорстоке поводження в сім'ї тощо.

Соціальні ризики проявляються в усіх видах людської діяльності: відтворювальній, трудовій, споживчо-розподільчій, соціокультурній та екзистенційній [2, с. 16]. Соціальний захист мобільних категорій населення за своїм змістом дещо відрізняється, оскільки доповнюється виникненням ризиків, пов'язаних зі зміною місця перебування та появою соціетальних розривів (зокрема, явища дистантної сім'ї). *Соціальний захист мобільних категорій населення* слід розглядати як систему відносин з управління соціальними ризиками та забезпечення прав і свобод активно-мобільних осіб з певним правовим статусом, а також членів їх ближчого соціального оточення незалежно від місця перебування. Суб'єктивна оцінка рівня соціального захисту визначає *захищеність* мобільних категорій громадян.

У дефініції соціального захисту мобільних категорій населення слід звернути увагу на кілька важливих моментів: 1) можливості захисту активно-мобільних осіб і членів їх ближчого соціального оточення залежать від їх правового статусу; 2) для активно-мобільних осіб виникають додаткові та специфікуються загальні соціальні ризики; 3) поруч з необхідністю управління соціальними ризиками актуалізується необхідність забезпечення прав і свобод активно-мобільних осіб; 4) захист має забезпечуватись незалежно від місця перебування особи, що спричиняє необхідність мобільності соціального захисту.

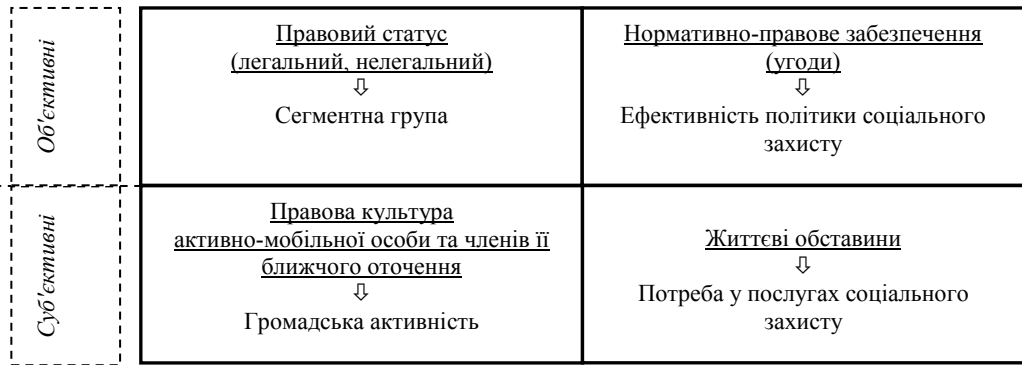

Рис. 1. Базові умови можливості соціального захисту мобільних категорій населення
Авторська розробка.

Перший акцент в особливостях соціального захисту мобільних категорій населення – це їх *правовий статус*. На рис. 1 відображено базові умови можливості соціального захисту мобільних категорій населення, серед яких правовий статус займає чільне місце. З іншого боку, легальність переміщень є умовою впливу на систему соціального захисту з боку активно-мобільних осіб. Як пише М. Кравченко, мігранти, які працюють нелегально, для системи соціального захисту нічого не дають, тому що працюють без укладання трудової угоди, відповідно, не несуть соціальних зобов'язань [3, с. 442].

Правовий статус активно-мобільної особи, що визначає можливість її соціального захисту, дозволяє виокремити основні сегменти групи забезпечення соціального захисту. З табл. 1 бачимо, що це можуть бути особи, які реалізують

Таблиця 1
Сегментні групи забезпечення соціального захисту мобільних категорій населення: зовнішній і внутрішній вектори

№ з / п	Назва групи	Хто належить
1	Особи, які перебувають у правовому статусі туриста	– внутрішні туристи, у тому числі екскурсанти – громадяни України, які перебувають за кордоном – громадяни іншої держави, які перебувають в Україні
2	Особи, які перебувають у правовому статусі внутрішнього мігранта	– особи, які працевлаштовані, навчаються або перебувають з інших причин не за зареєстрованою адресою місця проживання – особи, які змінили на певний період реєстрацію місця проживання
3	Особи, які перебувають у правовому статусі зовнішнього мігранта	– особи, які працевлаштовані, навчаються або перебувають з інших причин за кордоном – особи, які здійснюють маятникові міграції
4	Особи, які перебувають у правовому статусі іноземного мігранта в Україні	– особи, які працевлаштовані, навчаються або перебувають з інших причин в Україні
5	Особи, які перебувають в особливому правовому статусі в Україні та за кордоном	– біженці – шукачі притулку – внутрішньо переміщені особи
6	Особи, які перебувають у ближчому соціальному оточенні активно мобільних осіб	– неповнолітні діти, батьки похилого віку, дружина (чоловік), інші незахищені родичі особи-мігранта чи особи з особливим правовим статусом

Авторська розробка.

високий рівень просторової мобільності як за туристичним, так і за міграційним напрямками. Якщо правовий статус набуває легальних форм, то це значно полегшує можливості соціального захисту активно-мобільних осіб і членів їх ближчого соціального оточення. *Саме розвинена система соціального захисту мобільних категорій громадян, особливо мігрантів, є основним дестимулятором нелегальних форм просторових переміщень*, що порушують міграційний режим. Окремою сегментною групою виділено осіб, які перебувають у ближчому соціальному оточенні активно мобільних осіб. Зазвичай це члени сім'ї, які, з одного боку, можуть отримувати додаткові матеріальні вигоди, якщо переміщення відбувається з метою працевлаштування, проте, з іншого боку, можуть потребувати додаткової підтримки залежно від обставин.

Попри приналежність активно-мобільної особи до певної сегментної групи, головним обов'язком держави є створення сприятливих умов для задоволення її базових потреб, а також контроль за дотриманням регламентованих *соціальних стандартів* – соціальних гарантій мінімального розміру оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміру інших видів соціальних виплат, встановлених законодавством, які забезпечують рівень життя не нижче прожиткового мінімуму [4].

Що стосується специфікації *соціальних ризиків* для мобільних категорій населення, то тут слід виходити зі *складових системи соціального захисту*, які відображають напрями їх нівелювання. Відомо, що основними складовими системи соціального захисту, дія яких поширюється на все населення, є [1, с. 258]:

1) функціональні: соціальне страхування – забезпечення майбутніх потреб зайнятого населення на засадах рівності на основі попередніх внесків підприємств, працівників і дотацій з бюджету; соціальне забезпечення – система виплат категоріям населення, які мають право на тривалу або постійну допомогу за віком, інвалідністю, обмеженою працездатністю, відсутністю інших джерел існування тощо; соціальна допомога – цільова підтримка людей (як правило, шляхом соціальних програм), які через різні обставини суттєво знизили свій рівень життя;

2) інституційні: державні інститути соціального страхування і забезпечення – пенсійного страхування, страхування тимчасової втрати працездатності, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасних випадків і професійних захворювань; недержавні інститути – пенсійного забезпечення, страхування, надання банківських послуг і благодійної допомоги; недержавні, комерційні (за умов розвитку ринку соціальних послуг) інститути – соціальні заклади проживання, навчання, дозвілля (наприклад, геріатричні пансіонати, сиротинці, центри денного перебування, реабілітаційні центри і т. д.).

Функціональна складова системи соціального захисту забезпечує можливості його здійснення через фінансові, майнові, правові та інформаційні форми.

Орієнтуючись на описані вище складові, відобразимо *функціональну модель системи соціального захисту мобільних категорій населення* (рис. 2). Її формують три блоки (рівні), при чому кожен з наступних доповнює попередній.

Соціальний захист мобільних категорій населення містить дуже важливу функціональну складову, орієнтовану на захист праці та освіти. Згідно з Л. Семів, цей напрям можна означити як освітньо-професійний захист трудових мігрантів, який включає комплекс правових, економічних і соціальних гарантій, що: забезпечують кожній особі-мігранту можливість легального перебування в зарубіжній країні, право на трудову діяльність, економіко-правовий захист (на основі трудового договору з роботодавцем); сприяють створенню умов для підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування працівників-мігрантів;

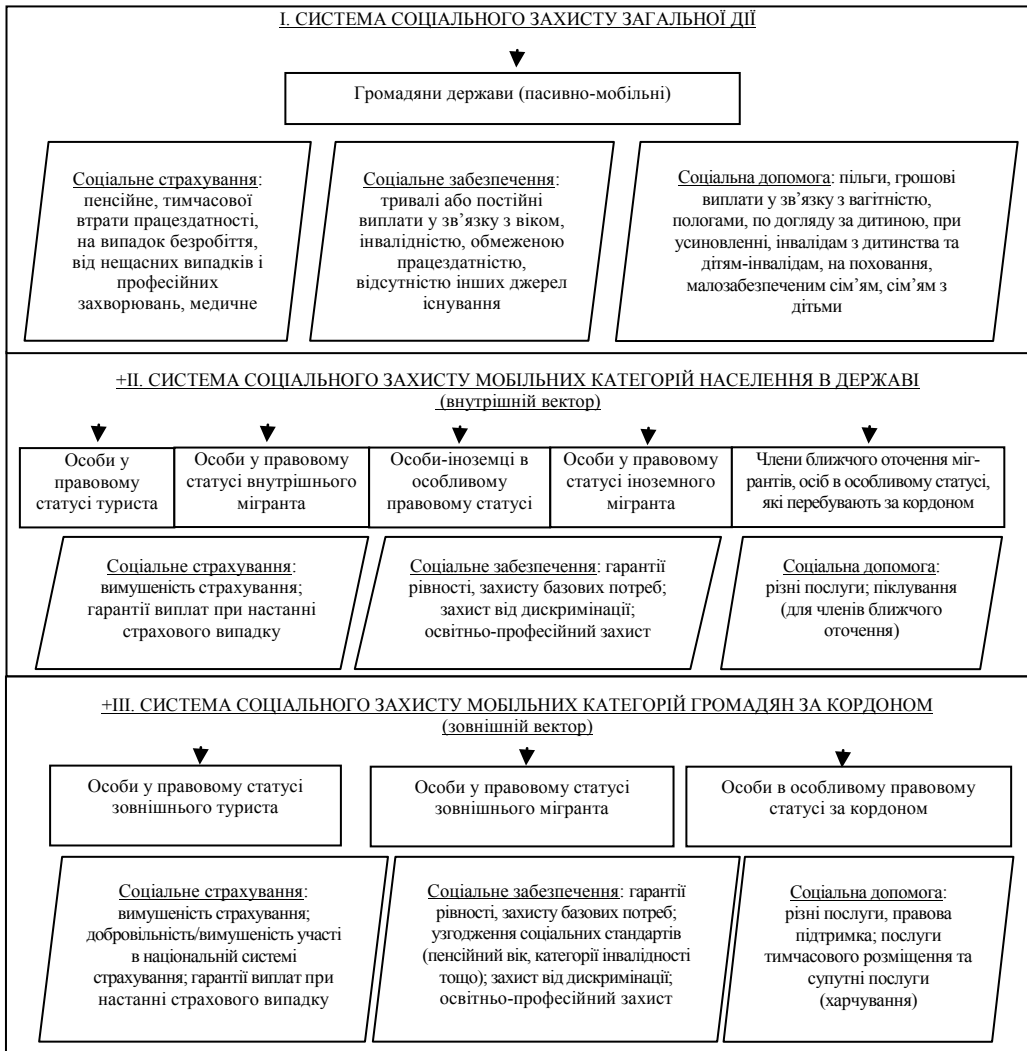

Рис. 2. Функціональна модель системи соціального захисту мобільних категорій населення
Авторська розробка.

передбачають набуття професійного фаху, низки дослідницьких компетенцій на основі угод (домовленостей) для академічних обмінів студентів, викладачів, дослідників [5, с. 3-4].

Функціонування системи соціального захисту мобільних категорій населення забезпечують конкретні інститути. Тому на рис. 3 відобразимо *інституційну модель*, адаптовану для України, розподіляючи інститути так само, як і для функціональної моделі, у розрізі трьох основних блоків. На завершення розгляду теоретичних аспектів соціального захисту мобільних категорій населення узагальнимо основні механізми його забезпечення. У їх основі – використання таких основних інструментів, як: 1) гарантії, стандарти; 2) грошові виплати, соціальні пільги, натуральна допомога; 3) послуги – харитативні, інформаційні, юридичні, медичні, лінгвістичні, освітні, фінансово-страхові тощо.

Механізми соціального захисту мобільних категорій населення можуть бути:

Рис. 3. Інституційна модель системи соціального захисту мобільних категорій населення України
Авторська розробка.

- адміністративні – процедури отримання правового статусу, у тому числі натуралізації; дозволи на працевлаштування і бізнес; процедури укладення контракту з працедавцем (іншим приймаючим суб'єктом); штрафи і санкції (депортація) в межах відповідальності за нелегальне перебування, недобросовісне надання туристичних і міграційних послуг;
- нормативно-правові – договірне регулювання (дво – і багатосторонні угоди); міграційне законодавство та регламентовані міжнародні документи щодо соціального захисту; програми соціального захисту;
- соціально-економічні – бюджетне фінансування соціальних виплат, покриття витрат на функціонування об'єктів інфраструктури задоволення базових потреб, особливо біженців і шукачів притулку; соціальні гарантії, допомоги, пільги (у т. ч. особам, які надають послуги активно-мобільним особам);
- валютно-фінансові – гарантії безпеки грошових переказів; пільги для бізнесу;
- соціокультурні – гарантії безпеки перебування та опіки (у разі виникнення форс-мажорних обставин); протидія дискримінації у трудовому колективі, різних соціальних групах;
- інформаційні – послуги, що сприяють соціальному захисту та захищеності активно-мобільних осіб; об'єктивний облік (моніторинг) активно-мобільних осіб; промоція легальних форм переміщень.

Згадані механізми можуть мати як прямий, так і опосередкований вплив на соціальний захист мобільних категорій населення. Механізми непрямої дії стимулюють до легальних форм просторових переміщень. Найбільш ефективними серед них є адміністративні – дозволи на працевлаштування, укладення контракту з працедавцем, відповідальність за нелегальне перебування. Основними механізмами прямої дії, безумовно, є міждержавні угоди про взаємне працевлаштування і соціальний захист, які, залежно від кількості договірних сторін, можуть бути дво – і багатосторонні, залежно від суб'єкта укладання – міжурядові і міжвідомчі (між органами різної функціональної компетенції).

Таблиця 2

Сфери договірної регулювання в системі соціального захисту мобільних категорій населення

№ з / п	Основна сфера дії угоди	Основні питання регулювання
1	Працевлаштування	<ul style="list-style-type: none"> - процедури працевлаштування – загальні, у розрізі окремих категорій працівників - підбір працівників (квоти, критерії, зокрема професійний, освітній) - терміни перебування - процедури видачі дозволу на перебування на підставі укладення контракту - соціальний захист, зокрема особливості відшкодувань при тимчасовій втраті працездатності - можливості грошових переказів - інші умови трудових контрактів - можливості сезонного працевлаштування
2	Пенсійне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - сторона виплат (територіальний і пропорційний принципи) - критерії призначення пенсій (вік, інвалідність, втрата годувальника, стаж) - процедура визнання стажу для пенсійного забезпечення - призначення соціальних пенсій
3	Обов'язкове соціальне страхування	<ul style="list-style-type: none"> - територіальний принцип обов'язкових виплат (на території, де стався випадок); - страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, смерті з цих причин - страхування з тимчасової втрати працездатності; - страхування на випадок безробіття
4	Інші види соціального захисту	<ul style="list-style-type: none"> - процедури виплат у зв'язку з вагітністю, пологами, при народженні дитини, по догляду за дитиною - допомога на поховання - допомога сім'ям з дітьми (багатодітним, малозабезпеченим) - допомога особам, які навчаються

Узагальнено автором.

Зміст міждержавних угод є дуже різним. У табл. 2 відображено найбільш поширені їх положення, сформовані на основі огляду угод, учасником яких є Україна. Як правило, фахівці вказують на складність дії цих угод у реальності. Водночас договірне регулювання формує дуже важливу правову основу соціального захисту мобільних категорій населення, зокрема які реалізують свою мобільність за міграційним напрямом і на довгострокову перспективу. Такі особи особливо гостро потребують уніфікації підходів соціального захисту, зокрема в частині пенсійного забезпечення.

Угоди з питань пенсійного забезпечення виділено окремо з огляду на їх важливість для українського суспільства. Значна частина населення України, перебуваючи в статусі довгострокового мігранта або ж періодично здійснюючи сезонні міграції, втрачає трудовий стаж. Угоди з питань пенсійного забезпечення передбачають різні підходи до його встановлення. Найбільш поширеними є два основні принципи [6, с. 383]: територіальний, коли пенсія призначається згідно з законодавством сторони, на території якої ця особа проживає і звернулась за призначенням пенсії, при цьому стаж роботи, набутий на території іншої договірної сторони, зараховується до трудового стажу (такий принцип ефективний, якщо у договірних сторін збігаються пенсійний вік, тривалість необхідного трудового стажу, порядок розрахунку пенсії); пропорційний, коли кожна з договірних сторін призначає пенсію за стаж роботи, набутий на її території.

Окрім загальних підходів, виникає дуже багато нюансів щодо соціального захисту, що актуалізує індивідуальний підхід його забезпечення. У будь-якому разі сучасне мобільне суспільство потребує розвитку нової системи соціального захисту. Мова йде про необхідність *мобільності соціального захисту*. Згідно з О. Мульською, мобільність соціального захисту має виникати між країнами походження та приймаючими країнами; така мобільність є здатністю трудових мігрантів зберігати, підтримувати і передавати права та вигоди від програми соціального страхування з однієї країни в іншу і між населеними пунктами в країні [7]. Безперечно, мобільність соціального захисту має поширюватись не лише на трудових мігрантів, але й на інші мобільні категорії населення. На довгострокову перспективу соціальні стандарти в різних країнах мають уніфікуватись, що сприятиме мобільності соціального захисту та забезпеченню людського розвитку внаслідок реалізації просторової мобільності населення.

Отже, мобільні категорії населення є специфічними об'єктами соціального захисту. Постійне зростання рівня просторової мобільності населення обумовлює потребу активного використання механізмів соціального захисту осіб, які вдаються до просторових переміщень, а також членів їх ближчого соціального оточення, особливо дітей і батьків похилого віку. Майбутнє соціального захисту полягає в набутті ним мобільних ознак – з формуванням глобальної системи соціальних виплат, орієнтованих на задоволення базових потреб кожної людини. Що стосується інших специфічних потреб активно-мобільних осіб, то держави зберігатимуть можливість застосування різних механізмів залежно від концепції міграційної і соціальної політики. Особливо актуальним питання соціального захисту мобільних категорій громадян є для українського суспільства. В умовах гострих політичних протистоянь і посилення нової хвилі еміграції цей напрям державної політики є важливою умовою збереження національних зв'язків та утвердження України як соціально-правової держави, здатної дбати про безпеку своїх громадян. Прикладні аспекти соціального захисту мобільних категорій громадян України будуть предметом наступних досліджень автора.

Список використаних джерел

1. Михайловська І. М. Система соціального захисту населення в Україні : сутність, основні складові та напрямки вдосконалення / І. М. Михайловська, О. В. Неліпович // Вісник Хмельницького національного університету : Економічні науки. – 2011. – № 6. – Т. 4. – С. 255-260.
2. Садова У. Я. Формування соціальної політики та механізм її реалізації в регіоні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / У. Я. Садова. – Львів, 2007. – 43 с.
3. Кравченко М. В. Наслідки глобальної міграції для вітчизняної системи соціального захисту / М. В. Кравченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 1. – С. 441-448.
4. Соціальні стандарти / Міністерство соціальної політики України. – 2017. – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>
5. Семів Л. К. Освітньо-професійний аспект соціального захисту трудових мігрантів / Л. К. Семів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2016. – Вип. 1(117). – С. 3-7.
6. Філіпова Н. В. Соціальний захист трудових мігрантів у країнах ЄС та в Україні / Н. В. Філіпова // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 1(43). – С. 378-385.
7. Мульська О. П. Мобільність соціального захисту трудових мігрантів / О. П. Мульська // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4392>

References

1. Mykhailovska, I. M. (2011). Systema sotsialnoho zakhystu naseleння v Ukraini: sutnist, osnovni skladovi ta napriamky vdoskonalennia [The system of social protection of the population in Ukraine: the essence, main components and directions of improvement]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytsky National University: Economics*, Vol. 6.4, 255-260. [in Ukrainian].

2. Sadova, U. Ya. (2007). *Formuvannia sotsialnoi polityky ta mekhanizm yii realizatsii v rehioni [Formation of social policy and mechanism of its realization in the region]* (Dr.Sci. in Econ. Thesis, Lviv, Institute of Regional Research of NAS of Ukraine). [in Ukrainian].
3. Kravchenko, M. V. (2012). *Naslidyky hlobalnoi mihratsii dlia vitchyznianoï systemy sotsialnoho zakhystu [Consequences of global migration for the domestic system of social protection]*. In *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya [Actual problems of public administration]*: Vol. 1 (pp. 441-448). [in Ukrainian].
4. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). *Sotsialni standarty [Social standards]*. Retrieved from <http://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion> [in Ukrainian].
5. Semiv, L. K. (2016). *Osvitno-profesiyni aspekt sotsialnoho zakhystu trudovykh mihrantiv [Educational and professional aspect of social protection of labor migrants]*. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]*: Vol. 117(1) (pp. 3-7). [in Ukrainian].
6. Filipova, N. V. (2013). *Sotsialnyi zakhyst trudovykh mihrantiv u krainakh YeS ta v Ukraini [Social protection of labor migrants in EU countries and in Ukraine]*. In *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya [Actual problems of public administration]*: Vol. 1(43) (pp. 378-385). [in Ukrainian].
7. Mulska, O. P. (2015). *Mobilnist sotsialnoho zakhystu trudovykh mihrantiv [Mobility of social protection of labor migrants]*. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4392> [in Ukrainian].

Bil M. M. System of social protection maintenance for mobile categories of the population.

The features of the mobile categories of the population were determined in the article. Mobile categories of the population are individuals who have already implemented or are planning to implement a high level of their spatial mobility in the near future. The main segment groups of mobile categories of the population were selected. These are persons who are legal in the status of a tourist, an internal or external migrant, a foreign migrant in Ukraine, in a special legal status in Ukraine and abroad, in a closer social environment of actively mobile persons. The definition of social protection of mobile categories of the population was formulated. At the same time, the basic approach is to consider social protection as a management of social risks that may arise in connection with illness, disability, maternity, family expenses for the maintenance of children, unemployment, old age, death, widowhood, accident, occupational disease, poverty, need for third-party care etc. Social protection of mobile categories of the population should be considered as a system of relations with the management of social risks and ensuring the rights and freedoms of active mobile persons with a certain legal status, as well as members of their closest social environment, regardless of their place of residence. The basic conditions for the social protection of mobile categories of the population were singled out. These are the legal status, regulatory and legal framework (agreements), the legal culture of active and mobile people and their living conditions. The functional and institutional model of the system of social protection of mobile categories of the population in terms of the main components (social insurance, provision and assistance) was proposed. Such a system includes three levels: I – general action; II – mobile categories of the population in the state; III – mobile categories of citizens abroad. Administrative, regulatory, socio-economic, monetary-financial, socio-cultural and information mechanisms of social protection of mobile categories of the population were described. Provision of social protection of mobile categories of the population is carried out using such tools as: guarantees, standards; cash benefits, social benefits, personal assistance; services – charitable, informational, legal, medical, linguistic, educational, financial and insurance, etc. In the sense of the effect of interstate agreements on mutual employment and social protection in the system of mechanisms of social protection was actualized. Areas of contractual regulation in the system of social protection of mobile categories of the population were investigated. These are employment, retirement benefits, compulsory social insurance and other forms of social protection. The need for the development of mobility of social protection was justified.

Key words: social protection, social security, mobile categories of the population, spatial mobility, mobility of social protection.

Біль Мар'яна Михайлівна – кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: bmm1983@gmail.com).

Bil Maryana Mykhaylivna – Ph.D. (St. Man.), Sen.Res., Senior Researcher of the Department of social and humanitarian development of the region of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 30.11.2017 р.